

УДК: 347.91

ORCID: 0000-0003-0780-2957

e-mail: andreynatyk13@gmail.com

Andrii Y. Hnatiuk,

Assistant professor at the Department of Criminal Law and Criminal Law Disciplines (Poltava Law Institute of the Yaroslav Mudryi National Law University)

Гнатюк Андрій Юрійович,

асистент кафедри кримінального права та кримінально-правових дисциплін (Полтавський юридичний інститут Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого)

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРОКУРОРОМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

FEATURES OF THE EXERCISE OF AUTHORITIES BY THE PROSECUTOR UNDER THE CONDITIONS OF MARITAL LAW

Анотація. У статті розглядаються зміни до Кримінального процесуального кодексу України, що відбулися протягом 2022 року та впливають на виконання прокурором та керівником органу прокуратури покладених на нього функцій у кримінальному провадженні. Наділення керівника органу прокуратури повноваженнями слідчого судді через відсутність законодавчого визначення категорії «у разі відсутності об'єктивної можливості» потребує подальшого врегулювання, оскільки може призвести до довільного тлумачення керівником органу прокуратури та зловживань повноваженнями слідчого судді. Надання прокурору права здійснювати переклад у кримінальному провадженні є обґрунтованим, однак виключно щодо відібрання пояснень, оскільки останні при розслідуванні злочинів не є джерелом доказів та допомагають на первинних етапах розслідування (наділення прокурора повноваженнями перекладача несуть здебільшого ризику, та можуть бути використані виключно для відібрання пояснень, так як в подальшому відібрання показань зі здійсненням перекладу прокурором може негативно вплинути на отримання інших доказів під процесуальним керівництвом прокурора, оскільки такий прокурор відповідно до

положень ст. 77 КПК України не має права брати участь у кримінальному провадженні, що ж стосується перекладу документів то таких дій необхідно уникати у зв'язку із вірогідністю допущення помилок, оскільки прокурор не володіючи спеціальними знаннями в даній сфері, може вважати що його знань достатньо). Обґрунтовано, що здійснення перекладу показань та документів прокурором, з одного боку може бути підставою визнання доказів недопустимими через істотні порушення прав підозрюваного, а з іншого тягне за собою неможливість участі такого прокурора у кримінальному провадженні в подальшому. Законні механізми впливу прокуратурою на піднаглядні органи з метою недопущення порушень в майбутньому на сьогодні відсутні, що негативно впливає на ефективність розслідування та оцінки діяльності правоохоронної системи суспільством.

Ключові слова: воєнний стан, перекладач, письмова вказівка, постанова прокурора, прокурор, керівник органу прокуратури.

Summary. The article examines the changes to the Criminal Procedure Code of Ukraine that took place in 2022 and affect the execution of the functions assigned to the prosecutor and the head of the prosecutor's office in criminal proceedings. Granting the head of the prosecutor's office the powers of an Examining magistrate due to the lack of a legal definition of the category "in the absence of an objective possibility" requires further regulation, as it may lead to an arbitrary interpretation by the head of the prosecutor's office and abuse of the powers of the Examining magistrate. Granting the prosecutor, the right to translate in criminal proceedings is justified, but only with regard to the selection of explanations, since the latter are not a source of evidence in the investigation of crimes and help in the initial stages of the investigation. It is justified that the translation of statements and documents by the prosecutor, on the one hand, can be grounds for declaring the evidence inadmissible due to significant violations of the suspect's rights, and on the other hand, it entails the impossibility of participation of such a prosecutor in criminal proceedings in the future. There are

currently no legal mechanisms for the prosecutor's office to influence the supervised bodies in order to prevent violations in the future, which negatively affects the effectiveness of the investigation and evaluation of the law enforcement system by society.

Key words: martial law, translator, written instruction, prosecutor's decision, prosecutor, head of the prosecutor's office.

Постановка проблеми. Упродовж 2022 року законодавцем декілька разів вносилися зміни до Кримінального процесуального кодексу України, результатом чого стало розширення повноважень сторони обвинувачення. Так, прокурору було надано ширші повноваження, в тому числі здійснювати переклад, а керівник органу прокуратури за певних обставин наділяється функціями слідчого судді. Вказані зміни потребують всебічного дослідження, оскільки можуть суттєво впливати на права особи у кримінальному провадженні.

Стан опрацювання обраної проблематики, аналіз останніх публікацій та досліджень. Виконання покладених на прокурора обов'язків у кримінальному провадженні в різні часи досліджували А.О. Васильєв, І.В. Гловюк, В.О. Гринюк, А.В. Лапкін, І.І. Шульган та інші. Що стосується наукових досліджень особливості здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану, вказане питання досліджувалося О.М. Дроздовим, В.Є. Загороднім, Г.К. Тетерятником, О.І. Тищенко, І.В. Черниченко та іншими. Протягом 2022 року Беспалько І.Л. та Тішин М.В. провели ґрунтовні дослідження щодо повноважень прокурора у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану. В той же час залишається ряд проблем, які потребують висвітлення та подальшого вирішення на законодавчому рівні. До них слід віднести надання керівнику органу прокуратури можливості «замінити» слідчого суддю, набуття повноважень перекладача прокурором – процесуальним керівником, а також вирішення усталеної проблематики невиконання вказівок прокурора, яка в умовах воєнного

стану може негативно вплинути на оцінку суспільством діяльності правоохоронної системи.

Мета статті. Виокремити проблемні питання реалізації прокурором та керівником органу прокуратури своїх функцій у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану в розрізі законодавчих змін після введення правового режиму воєнного стану. Проаналізувати вплив законодавчих змін на повноваження вказаних учасників процесу, та на права особи у кримінальному провадженні.

Виклад основного матеріалу. Внесення змін до чинного законодавства стало логічною реакцією парламенту на виклики, що постали перед державою та пов'язані з початком повномасштабної війни на території нашої держави. Незважаючи на те, що Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України), вже містив положення, які регламентували порядок здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану, ці положення потребували приведення у відповідність до існуючих реалій. Впродовж 2022 року декілька разів Верховна рада України доповнювала норми КПК України в частині порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану. На сьогодні стаття 615 вказаного Закону повністю видозмінена, в той же час потребує ретельного доопрацювання виходячи з наступного. Прокурор, який здійснює функцію процесуального керівника отримав ширші права ніж у «мирний час», в тому числі, як і керівник органу прокуратури, взагалі наділений повноваженнями слідчого судді за певних обставин. Розглянемо деякі аспекти реалізації своїх функцій вказаними учасниками процесу в умовах воєнного стану. В першу чергу особливої уваги заслуговує формулювання «у разі відсутності об'єктивної можливості», яке міститься у п. 2 ч. 1 ст. 615 КПК України та надає право керівнику органу прокуратури виконувати повноваження слідчого судді як місцевого так і апеляційного суду [1].

Слід погодитись з Тішиним М.В., що КПК України у жодній нормі не вказує, яким чином має доводитись (фіксуватись) така об'єктивна неможливість [2].

Також виникає питання щодо суб'єкта, який повинен встановлювати таку неможливість. Проаналізувавши ч. 7 ст. 147 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» зазначимо, що у разі неможливості здійснення правосуддя судом з об'єктивних причин під час воєнного стану може бути змінено територіальну підсудність судових справ, які розглядаються в такому суді, за рішенням Вищої ради правосуддя, що ухвалюється за поданням Голови Верховного Суду, шляхом її передачі до суду, який найбільш територіально наближений до суду, який не може здійснювати правосуддя, або іншого визначеного суду. У разі неможливості здійснення Вищою радою правосуддя такого повноваження воно здійснюється за розпорядженням Голови Верховного Суду [3].

Отже, виходячи з наведеного можна стверджувати, що суб'єктом встановлення неможливості здійснювати правосуддя відповідним судом є Голова Верховного суду та Вища рада правосуддя. Профільний Закон також не містить чіткої дефініції «відсутності об'єктивної можливості», в той же час прописує чіткий порядок визначення підсудності тих судів, які не можуть виконувати свої функції. Вже 6 березня 2022 року головою Верховного суду України було видано розпорядження, яким змінено територіальність ряду судів Донецької, Київської, Луганської та Херсонської областей [4]. Як зазначалося в попередній роботі, відсутність законодавчого визначення даної категорії може призвести до довільного тлумачення керівником органу прокуратури та зловживань повноваженнями слідчого судді [5]. Аналогічну думку розділяє і Беспалько І.Л. [6]. Також виникає питання щодо оформлення постанови, яку приймає керівник органу прокуратури виконуючи функції слідчого судді. Якщо звернутися до Інструкції «Про порядок превентивного затримання у районі проведення антитерористичної операції осіб, причетних до терористичної діяльності, та особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного,

надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції», така постанова повинна бути винесена з дотриманням вимог, передбачених для ухвал слідчого судді та містити гербову печатку прокуратури [7]. Варто зазначити, що зазначена Інструкція не приведена у відповідність до змін, що відбулися у процесуальному законодавстві після 24 лютого 2022 року, а тому її використання може мати негативні наслідки.

Наступне що хотілося б розглянути, так це розширення повноважень прокурора в частині можливості здійснення перекладу. Як слушно зазначає Рогальська В.В. основне призначення перекладу у кримінальному провадженні - право на справедливий суд, а усний та письмовий переклад повинен відповідати певним стандартам, достатнім для того, щоб підозрюваний розумів характер та мотив обвинувачення [8]. В цьому аспекті окремої уваги заслуговує положення ч. 12 ст. 615 КПК України, згідно якого дізнавач, слідчий, прокурор забезпечує участь перекладача для перекладу пояснень, показань або документів підозрюваного, потерпілого за першої можливості. За наявності обставин, що унеможливають участь перекладача у кримінальному провадженні, дізнавач, слідчий, прокурор має право особисто здійснювати переклад пояснень, показань або документів, якщо він володіє однією з мов, якими володіє підозрюваний, потерпілий. В даному випадку виникає питання, чи не порушуються права учасників процесу, якщо прокурор вважатиме своїх знань достатніми для здійснення перекладу, однак такий переклад буде неправильним або неточним. Також потребує уваги наявність поняття «документ» у вищевказаній статті, однак що це саме за документи не вказується. Так, відповідно до ч. 4 ст. 29 КПК України переклад судових рішень та інших процесуальних документів кримінального провадження засвідчується підписом перекладача. Отже, перекладач, повноваженнями якого наділений прокурор у період воєнного стану здійснює переклад виключно процесуальних документів та судових рішень. Здійснення перекладу процесуальних документів без належних знань однозначно порушуватиме права підозрюваного. Що ж стосується відібрання

пояснень, в даному випадку такі зміни є доцільними, оскільки пояснення не є джерелом доказу при розслідуванні злочинів. А ось щодо отримання показань тут виникають питання. Погоджуємося з позицією Кузика Т.М., що перекладачем може бути незацікавлена в результатах кримінального провадження особа [9].

Положення п. 2 ч. 1 ст. 77 КПК України визначають, що якщо прокурор брав участь у цьому ж провадженні як перекладач, то він в подальшому не має права приймати участь у кримінальному провадженні. Як результат, для сторони обвинувачення існує ризик визнання в подальшому доказів недопустимими оскільки вони отримані під процесуальним керівництвом неуповноваженого прокурора.

На момент початку повномасштабного вторгнення країни-агресора існували аспекти діяльності прокуратури, які потребували нормативного врегулювання. До таких можна віднести невиконання слідчим письмових вказівок прокурора. Після введення воєнного стану вказана проблематика нікуди не ділась та не була вирішена. Неефективне виконання правоохоронних органів своїх функцій може зіграти на руку ворогу, оскільки суспільство в такий час потребує тотальної довіри до правоохоронних органів, що може бути досягнуто ефективною роботою. Погоджуємося зі Столітнім А.В. в тому, що прокуратура не наділена адміністративно-владними повноваженнями щодо піднаглядних органів і їх посадових осіб під час здійснення нагляду. У випадку виявлення фактів порушення закону або видання незаконних актів прокурор самостійно не може усунути порушення закону чи скасувати незаконний акт, а також самостійно застосувати до особи, яка допустила таке порушення, заходи впливу (притягнути до адміністративної чи дисциплінарної відповідальності). Однак залишити виявлене порушення без уваги прокурор не має права (сьогодні це стосується органів, щодо яких здійснюється нагляд) [10].

Невиконання вказівок прокурора може тягнути за собою або звернення до керівника органу досудового розслідування з вимогою замінити слідчого, або

притягнення до адміністративної відповідальності за невиконання законних вимог прокурора в порядку ст. 185-8 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Перший шлях на практиці не тягне за собою мотивації для слідчого уникати аналогічної поведінки в майбутньому. Щодо другого, наявна судова практика щодо притягнення слідчих до адміністративної відповідальності, однак аналіз судових рішень дає підстави стверджувати, що притягуються здебільшого ті посадові особи, які не виконують вказівки в повному обсязі. Якщо ж слідчий проведе одну-дві процесуальні дії, та під час судового розгляду може посилатися на значну завантаженість іншими кримінальними провадженнями, як результат суд може і не встановити складу правопорушення. Невиконання вказівок розглядалось також у практиці Європейського Суду з прав людини. Так, у справі Дудник проти України суд прийшов до висновку, що органи державної влади не вжили усіх заходів, яких розумно було б очікувати у контексті провадження ефективного розслідування обставин заподіяння тілесних ушкоджень і смерті сина заявниці, в тому числі невиконання численних вказівок прокурора [11].

Отже, неможливість впливу на піднаглядні органи та посадових осіб в частині невиконання письмових вказівок прокурора у кримінальному провадженні з метою недопущення таких дій може тягнути за собою неефективне розслідування слідчим у майбутньому. Враховуючи зазначене, пропонуємо доповнити Закон України “Про прокуратуру” актом прокурорського реагування на кшталт подання, який був визначений профільним Законом від 1991 року.

Висновки та пропозиції. Наділення керівника органу прокуратури повноваженнями слідчого судді потребує подальшого врегулювання, оскільки визначення «за відсутності об’єктивної можливості» не розкривається у інших нормативно-правових актах та може неоднаково трактуватися на практиці. В даному випадку вважаємо за необхідно посилатися на ч. 7 ст. 147 Закону України «Про судоустрій та статус суддів», відповідно до якого Вища рада правосуддя

або Голова Верховного суду України своїм рішенням констатують неможливість судом виконувати свої функції на певній території.

Наділення прокурора повноваженнями перекладача несуть здебільшого ризику, та можуть бути використані виключно для відібрання пояснень. В подальшому відібрання показань зі здійсненням перекладу прокурором може негативно вплинути на отримання інших доказів під процесуальним керівництвом прокурора, оскільки такий прокурор відповідно до положень ст. 77 КПК України не має права брати участь у кримінальному провадженні. Що ж стосується перекладу документів то таких дій необхідно уникати у зв'язку із вірогідністю допущення помилок, оскільки прокурор не володіючи спеціальними знаннями в даній сфері, може вважати що його знань достатньо. Як результат переклад документа буде не відповідати формулюванням державної мови. Такі дії призведуть до порушення прав підозрюваного.

На сьогодні прокуратура у випадку виявлення фактів порушення закону або видання незаконних актів не має механізму усунення порушень закону чи скасування незаконних актів, а також самостійно застосувати до особи, яка допустила таке порушення, заходів впливу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/4651-17>. (дата звернення: 13.12.2022)

2. Тішин М.В. Забезпечення прокурором допустимості доказів в умовах воєнного стану. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». 2022. № 2. С. 282-287. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/261906/258288> (дата звернення: 11.12.2022)

3. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>. (дата звернення: 11.12.2022).

4. Про зміну територіальної підсудності судових справ в умовах воєнного стану: Розпорядження голови Верховного суду України від 06.03.2022 № 1/0/9-22. [URL:https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/war/Rozp_06_03_2022.pdf](https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/war/Rozp_06_03_2022.pdf). (дата звернення: 17.12.2022).
5. Гнатюк А.Ю. Особливості проведення обшуку в умовах воєнного стану. Полтавський правовий часопис. 2022. № 3. С. 6-15 URL: <http://pli.nlu.edu.ua/doc/review/Review%202022%2C%20№3.pdf>. (дата звернення: 13.12.2022).
6. Беспалько І.Л. Повноваження прокурора як учасника кримінального провадження під час воєнного стану в Україні. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 4. С. 362-365. URL: http://lsej.org.ua/4_2022/86.pdf. (дата звернення: 14.12.2022).
7. Інструкція про порядок превентивного затримання у районі проведення антитерористичної операції осіб, причетних до терористичної діяльності, та особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції від 26.08.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1038-14#Text>. (дата звернення: 15.12.2022).
8. Рогальська В.В. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2019. № 2. С. 150-157. URL: <https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2019/11/2-19-ua/28.pdf>. (дата звернення: 14.12.2022).
9. Кузик Т.М. Поняття та вимоги до особи перекладача у кримінальному процесі України. Університетські наукові записки. № 1. С. 341-346. URL: http://www.nbu.gov.ua/UJNR/Unzap_2013_1_51. (дата звернення: 10.12.2022).
10. Столітній А.В., Каланча Г.І. Документи реагування за новим Законом України "Про прокуратуру". Право і суспільство. 2016. №1(2). С. 171-

179. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2016_1%282%29__32. (дата звернення: 14.12.2022).

11. Дудник проти України: Рішення Європейського суду з прав людини від 10.03.2010р. (Заява №17985/04). URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/974_510. (дата звернення: 15.12.2022).